

Discoliberalisme

De JOVD is een springplank naar de politiek, maar ook naar de journalistiek. Oud-voorzitters Hein Roethof en Edgar Nordlohne kwamen bij de NRC terecht en *Driemaster*-hoofdredacteur Ferry Hoo-gendijk werd hoofdredacteur van *Elseviers Weekblad*. De bekendste journalist die de JOVD heeft voortgebracht is zonder twijfel de brutale dandy Jort Kelder, van 1993 tot 2007 hoofdredacteur van het zakenblad *Quote* en tegenwoordig columnist en televisiepresentator.

Dankzij het redacteurschap van Kelder veranderde de *Driemaster* in 1986 in een echt societyblad, met spraakmakende interviews en pikante foto's. Zijn interview met Jos van Rey zorgde zelfs voor een nationale rel, toen het vvd-Kamerlid vertelde met 160 kilometer per uur over de snelweg te scheuren in zijn BMW 7-serie. De al te openhartige Van Rey werd door de vvd op een lage plek op de lijst gezet en keerde in 1989 niet in de Kamer terug.

Als 16-jarige werd Kelder lid van de JOVD-afdeling 't Gooi, die volgens hem 'rechts als de neten' was. Kelder was zelf eigenlijk niet zo rechts maar vond het leuk om te provoceren. Toen Den Uyl een keer op zijn middelbare school langskwam stelde het 'pesterige puistenkopje' de PvdA-leider een vraag over de omstrede Centrumpartij. Kelder werd pas echt actief voor de JOVD toen hij rechten ging studeren in Utrecht. Hij bleef lid van 't Gooi, want de JOVD Utrecht was volgens hem veel te links: 'Die waren eerder D66 of wellicht zelfs wat toen nog "klein links" heette – zeg maar Jesse Klaver van toen. Prima, maar een anarcho-liberaal als ik voelt zich daar niet geheel senang.'¹

Toen Kelder lid van de JOVD werd had de vereniging meer dan 5000 leden. Het was de tijd van het discoliberalisme van Ed Nijpels. 't Gooi had toen net een turbulente periode achter de rug, waarin

Erik Pieter Vlaanderen de hoofdrol had gespeeld. De afdeling was vanaf eind jaren zeventig in een permanent conflict verwickeld met het hoofdbestuur en de linkse afdelingen, onder andere over het koningshuis en de samenwerking met de vvd. Ondanks deze meningsverschillen ging het de jovd in de jaren tachtig voor de wind. De vereniging had niet alleen veel leden en afdelingen maar was ook dé plek waar politiek op een verfrissende manier werd benaderd. De jonge liberalen pleitten voor een basisinkomen, stelden zich genuanceerd op in de kruisraketendiscussie en stonden nog steeds pal voor het zelfbeschikkingsrecht en de vrijheid van meningsuiting.

In de jovd werden en worden vrienden voor het leven gemaakt. Kelder werd dikke maatjes met Mark Rutte, van 1988 tot 1991 voorzitter van de jovd. Dit hoofdstuk sluit af met Ruttes eerste stapjes in de politiek, zijn voorzitterschap wordt in hoofdstuk 5 behandeld.

HET HOOGTEPUNT VAN DE JOVD

Vanaf medio jaren zeventig kreeg de jovd weer meer leden. In de jaren tachtig bleef de jovd groeien, totdat na 1986 als gevolg van de electorale neergang van de vvd ook de jonge liberalen aan populariteit verloren. Het succes van de vvd hing erg af van de persoon die de kar trok. Begin jaren tachtig was dat de 32-jarige Ed Nijpels, die met zijn jongensachtige uitstraling ook veel jongeren wist te inspireren. Met de leus 'Gewoon jezelf kunnen zijn' behaalde hij in 1982 een enorme verkiezingsoverwinning bij de Tweede Kamerverkiezingen. De vvd kreeg 36 zetels. De jonge liberalen liften op dit succes mee. Van 1984 tot 1986 werd de jovd geleid door Julius Remarque. Familieleden zeiden vaak tegen hem: 'Ah, jij wordt dus de nieuwe Nijpels?'²

Remarque was ook voorzitter toen de jovd op 10 mei 1986 in Den Bosch samen met de vvd de Liberale Jongerendag organiseerde, in de aanloop van de Tweede Kamerverkiezingen van 21 mei. Honderden jongeren, vooral middelbare scholieren, werden met bussen naar dit festijn gebracht, waar ze onder andere getrakteerd werden op Nijpels. De vvd-voorman werd door de jongeren enthousiast begroet met 'Edje, Edje'. Over het hoge commerciële gehalte van de liberale jongerendag verbaasde Leonard Ornstein van *Het Parool* zich. Het dagje uit werd namelijk gesponsord door Coca Cola, Mö-

bel, Tempo Team en het Zuivelbureau ('melk moet'). 'Niemand geeneerde zich daarvoor. Aan het begin van zijn toespraak proostte zelfs Ed Nijpels met een glas melk in de hand naar de tv-camera's.'³

Natuurlijk moest in het discotijdperk ook worden gedanst. De TROS-discoshow was op het JOVD-evenement aanwezig met dj Erik de Zwart. Hoogtepunt waren echter de mooie dames van de meidenpopgroep Centerfold. 'Adembenemende vrouwen', riep een enthousiast hijgende JOVD'er tegen een journalist van *de Volkskrant*. 'O ja, de muziek was natuurlijk ook fantastisch.'⁴

Er was aanvankelijk wel wat gedoe rond het optreden van Centerfold. De meiden hadden namelijk ooit een keertje in de *Playboy* gestaan. Vanwege een eerdere affaire met twee vvd-fractiemedewerkers, die in maart 1986 in de vergaderzaal van de Tweede Kamer ook voor dit pikante mannenblad hadden geposeerd,⁵ nam de vvd strenge maatregelen. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de dames pas met hun stripact zouden stoppen als ze slechts gehuld zouden zijn in een miniem slipje, maar de vvd-leiding verordende dat ze hun bovenkleding moesten aanhouden: 'Tja, het moet natuurlijk wel netjes blijven,' zei de vvd-voorlichter, met een glimp van spijt in zijn stem.⁶ Op 21 mei verloor de vvd 9 zetels.

Halverwege de jaren tachtig was de JOVD de grootste politieke jongerenorganisatie met meer dan 5000 leden. In 1983 riep ze vol zelfvertrouwen de Commissie 10.000 in het leven.⁷ Dit doel was achteraf te ambitieus, maar de JOVD keek in deze tijd vanaf de top van de apenrots op de andere politieke jongerenorganisaties neer. Hoe groot waren die andere organisaties dan? Na de JOVD kwamen de Jonge Socialisten met zo'n 4000 leden, gevolgd door de Jonge Democraten, de in 1984 opgerichte jongerenorganisatie van D'66, met 1900 leden. Het Christen Democratisch Jongeren Appèl had maar 1600 leden en de jongerenorganisaties van de kleine linkse partijen en kleine christelijke partijen zaten tussen de 1000 en 1250 leden. De jongerenorganisatie van de protestants-christelijke Reformatorische Politieke Federatie (RPF), het Reformatorische Politieke Jongerenorganisatie (RPJO), was het kleinst met 260 leden.⁸ Eind jaren tachtig werd de JOVD als grootste politieke jongerenorganisatie ingehaald door de SGP-jongeren, die er in 1990 wél in zouden slagen om boven de 10.000 leden te komen.⁹

De kern van de JOVD werd lange tijd gevormd door de afdelingen van de grote universiteitssteden, zoals Amsterdam, Groningen, Leiden en Utrecht. Er werd op hoog niveau gedebatteerd en deze afdelingen speelden op landelijke congressen ook de eerste viool. De afdelingen van de universiteitssteden waren bovendien nogal studentikoos van karakter. Zo had de JOVD Groningen in navolging van de studentenverenigingen Albertus Magnus en Vindicat atque Polit zelfs twee heuse disputen: het damesdispuut Salentina en het herendispuut Stephler & Waldorff (een knipoog naar de twee oude Muppetmannetjes Statler & Waldorf).¹⁰ Middelbare scholieren en werkende jongeren werden door dit studentikoze gedoe afgeschrikt. Dankzij de enorme ledenaanwas werden er vanaf de tweede helft van de jaren zeventig echter veel nieuwe afdelingen opgericht, die een heel ander karakter hadden. De nieuwe afdelingen in de kleinere steden en op het platteland waren laagdrempelig en meer gericht op praktische politiek.

Een mooi voorbeeld van zo'n nieuwe JOVD-afdeling was die van Nijkerk. Deze afdeling werd in 1982 opgericht door Roy Kleinveld, een 14-jarige gymnasiast die zich gedroeg als de stereotype JOVD'er: blazer, dossierkoffertje en ruitjesbroek. Kleinveld verzamelde enkele mensen om zich heen die samen met hem het bestuur vormden. Ze organiseerden politieke avonden om jongeren meer bij de politiek te betrekken. Onder andere Prosper Ego van het Oud-Strijders Legioen, over deze organisatie straks meer, en RPF-leider Meindert Leerling werden gestrikt om op een JOVD-avond te spreken. Aan alle goede dingen kwam echter een eind. Kleinveld zag naar eigen zeggen opeens het licht en werd lid van de PPR, het enthousiasme van het begin verwaterde en in 1990 fuseerde Nijkerk met de afdeling Barneveld.¹¹

Ook de JOVD-afdeling te Kampen, JOVD-Kamperland, kampte met te weinig belangstelling. Dankzij de gedrevenheid van voorzitter Hardy Wellenberg wist de afdeling in 1984 Fred van der Spek te strikken, de fractievoorzitter van de PSP. Helaas liep de avond niet zoals Wellenberg wenste. Vanuit de zaal werd er namelijk geen enkele kritische vraag op Van der Spek afgevuurd, wat merkwaardig was omdat de pacifistische voorman 'neo-kolonialisme', 'multinationale ondernemingen' en 'militaire verdragen' verantwoorde-

lijk hield voor het ontstaan van de door hem zo verfoeide Europese Gemeenschap. Van der Spek vertelde bovendien dat hij de gezamenlijke PSP-PPR-CPN-lijst maar niets vond en daarom niet ging stemmen bij de Europese verkiezingen.¹² Als hij dit in Amsterdam of Groningen had gezegd was het landelijk nieuws geworden, in Kampen kraaide er geen haan naar. In 1986 zou een boze Van der Spek uit de PSP stappen, in 1989 zouden PSP, PPR en CPN samen verdergaan als GroenLinks. Maar toen was de JOVD Kamperland allang verdwenen, net als veel andere kleine afdelingen. De JOVD slaagde er niet in om niet-studenten blijvend aan zich te binden.

Niet onbelangrijk voor de verdere uitbouw van de JOVD als organisatie was de oprichting in 1987 van de stichting Rottumerberaad voor (oud-)hoofdbestuursleden. De bijeenkomsten waren natuurlijk vooral gezellig, maar hoofdbestuurders konden hier ook een en ander opsteken van hun voorgangers.

VLAANDEREN B.V. EN DE MONARCHIE

Binnen de JOVD stonden eind jaren zeventig, begin jaren tachtig de linker- en rechtervleugel tegenover elkaar. Links wilde een onafhankelijke JOVD met vernieuwende, kritische standpunten; rechts wilde een JOVD die veel herkenbaarder de vvd ondersteunde. Op congressen discussieerde men veel over huishoudelijke kwesties, want die vormden vaak de sleutel voor de onderlinge machtsverhoudingen. Een voorbeeld was de discussie rond de benoeming van Marco Swart als hoofdredacteur van de *Driemaster*, in november 1979. Toen Swart de steun van links kreeg, was dat voor rechts reden om een andere kandidaat te opperen.¹³ Om de vrede in de vereniging te bewaren koos de linkse voorzitter Frank de Grave in 1980 bewust voor een rechtse opvolger, Robert de Haze Winkelman.¹⁴

In de conflicten tussen links en rechts speelde één afdeling de hoofdrol: 't Gooi e.o. (en omstreken). In de jaren zeventig was de JOVD in 't Gooi heropgericht door onder anderen Erik Pieter Vlaanderen. Hans Wiegel had de afdeling begin jaren zestig opnieuw leven ingeblazen, maar daarna was de afdeling weer ter ziele gegaan. De afdeling bestond echter al sinds de oprichting van de JOVD in 1949. 't Gooi besloeg volgens Jan van Gilse, in de tweede helft van de jaren

tachtig voorzitter van de afdeling, het hele Gooi: Muiden, Hilversum, Naarden, Bussum, Huizen, Blaricum, Nederhorst den Berg, Weesp en de toenmalige gemeente 's-Graveland (die later met de Utrechtse gemeente Loosdrecht werd samengevoegd tot de gemeente Wijdmeren). Loosdrecht had een tijdje een eigen afdeling, omdat deze plaats destijds in de provincie Utrecht lag. 't Gooi maakte deel uit van het district Noord-Holland, maar vormde de facto een district binnen een district. De afdeling bestond vooral uit middelbare scholieren en studenten die in het weekend speciaal voor hun JOVD-activiteiten teruggingen naar 't Gooi. Erik Pieter Vlaanderen was al afgestudeerd en makelaar.

De JOVD 't Gooi was gezellig en kreeg veel nieuwe leden door mond-tot-mondreclame. Verder kwamen er nieuwe leden bij dankzij flyeracties op scholen en hockeyfeesten. Er bestonden ook speciale constructies om meer leden te krijgen: zo kreeg een lid dat iemand anders lid maakte de helft van de contributie terug, of een fles wijn cadeau. Erik Pieter Vlaanderen, die al redelijk vermogend was in zijn JOVD-tijd, maakte mensen lid en betaalde de helft van hun lidmaatschap. Dat tikte aan. 't Gooi telde op zijn hoogtepunt 600 leden en was toen even de grootste afdeling. Echt actief was steeds een harde kern van zo'n twaalf mensen: het bestuur, plus de leden van de commissies propaganda en ledenwerving. Oud-afdelingsvoorzitter Jan van Gilse: 'Maar in feite bleef de JOVD 't Gooi Vlaanderen B.V.'¹⁵

't Gooi was zeer actief en aanwezig op congressen en had ook een eigen vlag. De rechtse afdeling maakte zich bij het hoofdbestuur en de linkere afdelingen, zoals Amsterdam en Groningen, niet bepaald populair. Er was kritiek op de ronselpraktijken van Vlaanderen en ook op zijn handelwijze om onderafdelingen op te zetten die allemaal een stem op de algemene vergadering eisten. In de notulen van het hoofdbestuur werd meerdere malen over 't Gooi, in het bijzonder Vlaanderen, geklaagd¹⁶ en in 1978 vroegen de bestuursleden zich zelfs af of Vlaanderen moest worden geroyeerd.¹⁷ Het bestuur besloot echter om geen stappen in die richting te ondernemen.

Op het congres van 11 en 12 november 1978 legde 't Gooi het hoofdbestuur het vuur na aan de schenen. De afdeling diende een motie van orde in om de resoluties van het hoofdbestuur over wel-

zijn niet te behandelen. Hiervoor zou een aparte dag georganiseerd moeten worden, waarop de resoluties per stelling apart werden behandeld. Het congres ging met dit voorstel niet akkoord. Vlaanderen vond daarnaast dat niet Molly Geertsema maar Hans Wiegel erevoorzitter moest worden. Het hoofdbestuur antwoordde dat iemand eerst erelid moest worden en dan pas erevoorzitter kon worden. Hoewel dit antwoord onjuist was, erevoorzitter wijlen P.J. Oud was nooit erelid geweest, liet Vlaanderen zich overrulen. Hij vond niettemin dat Wiegel dan zo snel mogelijk erevoorzitter moest worden. Vlaanderen bood aan het einde van het congres bij de rondvraag het hoofdbestuur een fles wijn aan 'om de wrange smaak weg te drinken en opnieuw te beginnen'.¹⁸

Begin 1980 barstte de bom. Het hoofdbestuur presenteerde in januari het nieuwe 'liberaal beginselprogramma' aan de pers voordat dit programma door het congres was goedgekeurd. Veel afdelingen hadden kritiek op deze handelwijze, omdat het hoofdbestuur op deze manier een hypotheek op de standpunten van de JOVD nam. De secretaris van 't Gooi reageerde ongemeen fel: 'Poogt u de "d" van de JOVD van "democratie" te wijzigen in "dictatuur"?'¹⁹

De bezwaren van 't Gooi waren echter vooral inhoudelijk. Het hoofdbestuur had gezegd dat de JOVD als liberale jongerenorganisatie in principe tegen de monarchie was, maar uit praktische overwegingen voor de monarchie koos. De afdeling 't Gooi had daarom een persbericht doen laten uitgaan, waarin het 'republikeinse standpunt' van het hoofdbestuur werd veroordeeld. Omdat 't Gooi de zaken verkeerd voorstelde, het hoofdbestuur was niet republikeins maar koos uit praktische overwegingen voor de monarchie, ontstond er een flinke rel. Deze rel werd nog versterkt omdat vlak na de presentatie van het liberale beginselprogramma koningin Juliana op televisie aankondigde dat prinses Beatrix haar op 30 april zou opvolgen. De pers bracht beide gebeurtenissen met elkaar in verband en veel krantenlezers meenden dat de JOVD in reactie op de troonafstand een pleidooi voor de republiek had gehouden, wat feitelijk onjuist was.²⁰

Om de rel op te lossen organiseerde de JOVD op 9 februari een buitengewone ledenvergadering. Vlaanderen voerde hier het hoogste woord. Volgens hem stond de monarchie helemaal niet ter discussie.

sie. Hij stelde voor om een telegram naar koningin Juliana en prinses Beatrix te sturen, 'waarin wij onze aanhankelijkheid aan hen betogen en waarin meegedeeld wordt, dat ten onrechte de indruk is gewekt dat de JOVD tegen de monarchie is'. Voorzitter Frank de Grave reageerde hierop geprikkeld: 'De afdeling 't Gooi heeft door haar persverklaring de indruk gewekt dat de JOVD (HB) vóór een republiek is, terwijl zij wist dat dit niet het geval was.' Oud-voorzitter Roy Lantain viel hem bij en zei dat als de motie-Vlaanderen ('geen discussie over de monarchie') zou worden aangenomen de JOVD onliberaal zou zijn. De motie was bovendien in strijd met artikel drie van de statuten, namelijk dat de JOVD vrij over dingen mocht discussiëren. Als de motie zou worden aangenomen mocht die volgens Lantain niet naar buiten worden gebracht. Vlaanderen gaf echter geen krimp en eiste op hoge toon dat het hoofdbestuur excuses moest aanbieden. Dit werd uiteraard geweigerd. Het hoofdbestuur dreigde bovendien met opstappen als het congres Vlaanderen zijn zin zou geven. De motie van 't Gooi haalde echter geen meerderheid. Ook de motie van Leiden, een andere conservatieve afdeling, werd verworpen. De Grave en de zijnen konden hun bestuurstermijn blijven uitzitten tot het einde.²¹

Een jaar later was er weer gedoe. Op het congres van 14 en 15 maart 1981 ontstond er een conflict toen het hoofdbestuur Meint Waterlander voordroeg als nieuwe penningmeester. Waterlander was minderjarig en kon daarom niet benoemd worden. Dit had echter tot gevolg dat Vlaanderen, de door 't Gooi voorgedragen tegenkandidaat, automatisch in het hoofdbestuur kwam. De kersverse penningmeester kreeg meteen een motie van wantrouwen aan zijn broek en werd gedwongen af te treden. Vlaanderen is daardoor de twijfelachtige eer te beurt gevallen het kortst zittende JOVD-bestuurslid aller tijden te zijn.²²

In 1982 bedankte Vlaanderen voor zijn JOVD-lidmaatschap, nadat zijn poging om in de verenigingsraad te komen was mislukt. De kritiek op Vlaanderen B.V. zwol aan. Er was geklaagd over de ronselpraktijken van de afdeling. Ook kreeg het hoofdbestuur negatieve verhalen te horen over hoe Vlaanderen en zijn medestanders de macht in sommige onderafdelingen in 't Gooi hadden gegrepen. Bij

aanvang van een ledenvergadering kwamen veel nieuwe mensen mee, allen medestanders van Vlaanderen. Zij werden dan ook op eens allemaal lid van de plaatselijke JOVD, betaalden snel hun contributie en mochten meteen meestemmen. Uiteraard stemden zij dan voor de voorstellen van Vlaanderen, die het lidmaatschap van veel nieuwe leden uit eigen zak had betaald. Dit cliëntelisme verstoorde de verhoudingen binnen afdelingen natuurlijk enorm.²³ Er is geen royementsprocedure tegen Vlaanderen gestart omdat hij zelf besloot om voor de JOVD te bedanken, maar zo'n procedure zou hoogstwaarschijnlijk hebben geleid tot zijn royement.

VVD-JONGEREN EN JONGE DEMOCRATEN

In 1982 was het duidelijk dat rechts de machtsstrijd in de JOVD had verloren. Een deel van de rechtse JOVD'ers bleef en paste zich aan, een ander deel werd actief voor de vvd-jongeren, een los georganiseerde groep van liberale jongeren die geen lid van de JOVD wilden worden. Bij deze groep zaten volgens Julius Remarque ook veel ex-JOVD'ers uit 't Gooi. De vvd-jongeren wilden in tegenstelling tot de JOVD niet onafhankelijk zijn, maar echt de jongeren van de vvd zijn. Ze waren een stuk rechtser dan de JOVD. Hoewel er ook studenten bij zaten bestond het leeuwendeel van de vvd-jongeren uit werkende jongeren.²⁴ Vóór de oprichting van de JOVD waren er ook vvd-jongeren geweest; in de Hoekse Waard bestond in 1948 bijvoorbeeld een groep die zichzelf 'Jongeren in de vvd' noemde, maar deze plaatselijke groepjes waren later allemaal in de JOVD opgegaan.²⁵ De vvd-jongeren uit de jaren tachtig wilden dat nu juist beslist niet. De vvd-jongeren waren maximaal met zo'n 500 mensen, een tiende van de JOVD.²⁶ De vvd-jongeren hadden geen landelijk verband, alleen plaatselijke steunpunten. Op hun hoogtepunt hadden ze er ongeveer 50, op zo'n 600 vvd-afdelingen.²⁷ De vvd-jongeren waren actief in plaatsen als Katwijk, Den Haag, Leidschendam, Voorburg, Voorschoten en Wassenaar.²⁸

De vvd reageerde aanvankelijk positief op de vvd-jongeren. De partij had een Nieuwe Kiezers Werkgroep die zich bezighield met activiteiten van de vvd gericht op jonge kiezers. Hier ontstonden ook gedachten over een organisatie van jongeren binnen de vvd, die goed aansloten bij de aspiraties van sommige vvd-jongerencontacten. Het

was een veeg teken dat Frank Rohof uit deze werkgroep werd gezet toen bekend werd dat hij hoofdbestuurslid van de JOVD zou worden. De JOVD had zich na het einde van de machtsstrijd tussen links en rechts op haar inhoudelijke activiteiten gericht en was verrast dat vvd veel sympathie had voor de nieuwe groep liberale jongeren.

De vvd-jongeren waren een serieuze bedreiging voor de JOVD. Niet alleen was deze nieuwe organisatie een concurrent in de strijd om liberale jongeren, maar de vvd-fractie zou misschien besluiten deze organisatie te erkennen in plaats van de JOVD, zodat de JOVD geen subsidie meer zou krijgen. In 1982 discussieerden JOVD en vvd over het liberaal jongerenwerk. De vvd wilde de vvd-jongeren en de JOVD samenvoegen, de JOVD wilde dat absoluut niet omdat de organisatie dan haar zelfstandigheid zou prijsgeven. Nijpels vond dat de JOVD zich maar moest aanpassen. Dit standpunt had de JOVD absoluut niet verwacht van haar oud-voorzitter. Ook vvd-Kamerleden Frank de Grave en Robin Linschoten, twee oud-JOVD'ers die Nijpels secondeerden, staken geen vinger voor hun oude club uit. Het JOVD-hoofdbestuur wist niet goed hoe het op de vvd moest reageren. Het was duidelijk dat de vvd-voorstellen bij de JOVD op veel verzet zouden stuiten. Na spoedberaad kwam er een tweesporenstrategie: JA '83 en een onderhandelingstraject.

Het JOVD-hoofdbestuur stuurde alle vvd-afdelingen, kamercentrales en ondercentrales in het land een brief met voorstellen hoe jongeren beter bij de politiek konden worden betrokken. Hierin stond een concreet aanbod voor activiteiten. Voor elke provincie trad er een JOVD'er op als contactpersoon die afdelingen en ondercentrales benaderde. Ada den Ottelander deed dat in Utrecht en deed bovendien de landelijke coördinatie. De Jongerenaanpak 1983, JA '83, was een charmeoffensief om weer meer goodwill in de vvd te krijgen.

De JOVD presenteerde haar ideeën voor een liberaal jongerenbeleid begin 1983 in een nota die ze naast de vvd-voorstellen legde. Hieraan had Marco Swart een groot aandeel. De nota gaf een principiële onderbouwing voor de zelfstandigheid van de JOVD, maar deed praktische voorstellen hoe de JOVD meer kon betekenen voor de vorming van jonge vvd'ers. Toen later dat jaar de onderhandelingen vast dreigden te lopen, werd Swart door de JOVD gevraagd om met de vvd

in gesprek te gaan en te zoeken naar een uitweg. Dit resulteerde uiteindelijk in een samenwerkingsovereenkomst, die hoofdzakelijk neerkwam op aanvaarding van het JOVD-voorstel. Een onderdeel hiervan was dat het VVD-hoofdbestuur een adviserend jongerenlid kreeg. Volgens Den Ottelander was de uitkomst van de onderhandelingen een 'narrow escape'. De JOVD bleef onafhankelijk en bleef door de VVD erkend.

Vanwege hun inzet voor de JOVD werden Den Ottelander en Swart allebei tot lid van verdienste van de JOVD gemaakt. Voor zijn VVD-carrière had Swarts inzet echter minder positieve gevolgen. In 1986 kwam Swart als kandidaat-Kamerlid op een onverkiesbare plek terecht, namelijk op nummer 39. Volgens Den Ottelander lag Swart slecht bij een aantal kamercentrales in het westen van het land, waar de jongerencontacten zich sterk gemanifesteerd hadden. Dit heeft er mede voor gezorgd dat hij, ondanks de JOVD-steun voor zijn kandidatuur, niet in de Tweede Kamer belandde.²⁹

De JOVD kreeg in de jaren tachtig ook nog met een andere concurrent te maken, de Jonge Democraten. In 1984 kreeg D'66 eindelijk een eigen jongerenorganisatie. Hans van Mierlo was hier altijd tegen geweest, volgens hem konden jongeren gewoon meedraaien in de partij, maar veel jongeren hadden toch behoefte aan een eigen jongerenorganisatie, vooral vanwege het vormingsaspect. Binnen D'66 had JOVD-erelid Erwin Nypels zich erg hard gemaakt voor de oprichting van een eigen jongerenorganisatie, vandaar dat de Jonge Democraten hem als hun mentor beschouwden en tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 1986 zelfs een voorkeursactie voor hem op touw zetten. De 'Henk Korthals' van de Jonge Democraten was dat jaar van plan om na 19 jaar een punt te zetten achter zijn Haagse activiteiten, maar hij liet zich door de jongeren toch overhalen om nog een termijn in de Kamer te blijven zitten.³⁰

Tussen de JD en de JOVD boterde het niet. De D'66-jongeren zetten zich sterk af tegen de JOVD, die ze bewust zo conservatief mogelijk probeerden af te schilderen. Ze hoopten hiermee dat liberale progressieve jongeren voor de JD zouden kiezen. De JOVD op haar beurt keek met een zeker dedain op de jongerenorganisatie van D'66 neer, die in tegenstelling tot de JOVD beslist niet onafhankelijk zou zijn.³¹

NIET LINKS MAAR LIBERAAL

Qua standpunten bleef de JOVD in de jaren tachtig een stuk vooruitstrevender dan de VVD. Haar meest uit het oog springende stokpaardje was zonder twijfel het basisinkomen. Het pleidooi voor de invoering hiervan moet begrepen worden tegen de achtergrond van de hoge werkloosheid in Nederland begin jaren tachtig, vooral onder jongeren. Het basisinkomen maakte onderdeel uit van het JOVD-plan om het gehele belastingstelsel te herzien. Het nieuwe sociale stelsel zou moeten bestaan uit drie trappen:

1. Een gefiscaliseerd basisinkomen, als overheidstaak;
2. Een werknemersverzekering onder verantwoordelijkheid van werknemers en werkgevers;
3. Aanvullende verzekeringen als persoonlijke verantwoordelijkheid van iedere burger.

Over het basisinkomen werd het volgende opgemerkt:

Iedere ingezetene die bereid is een bijdrage te leveren aan de welvaart in onze samenleving, ontvangt van de rijksoverheid een basisinkomen via de belastingdienst. (...) Het basisinkomen moet de minimaal noodzakelijke uitgaven voor levensonderhoud dekken. Over de precieze hoogte hiervan moet telkens een beleidsmatige beslissing over een afzienbare tijd worden genomen. De regelingen voor subsidiering van woonlasten en ziektekostenverzekering en uitzonderlijke lasten worden in het basisinkomen geïntegreerd door hiervoor niet een normbedrag, maar voor ieder individu de feitelijke lasten binnen redelijke grenzen in aanmerking te nemen. Minderjarigen krijgen een lager basisinkomen, dat toeneemt met de leeftijd. (...) Om het basisinkomen en de overheidsuitgaven te financieren wordt met het basisinkomen verrekend: het saldo wordt als belasting betaald of als negatieve inkomstenbelasting uitgekeerd. Premies voor verzekeringen in de tweede of derde trap dienen aftrekbaar te zijn, maar de uitkeringen hiervan worden belast. De bestaande aftrekregelingen worden beperkt en vereenvoudigd. Voor zover nodig om investeringen te stimuleren moet voor

inkomsten uit risicodragend kapitaal een afzonderlijke regeling worden ingevoerd.³²

Het JOVD-voorstel was het resultaat van het werk van de commissie sociale zekerheid, die onder leiding stond van Marco Swart. Volgens Swart wordt het basisinkomen tegenwoordig gekaapt door links, maar dat is niet terecht:

Links wil een hoog basisinkomen en begrijpt niet dat mensen met een hoog basisinkomen dan te weinig zullen werken. Die financiële prikkel moet er wel zijn. Wij vonden als JOVD ook dat je er wel wat voor moest terugdoen. Dat hoefde niet per se betaald werk te zijn. Het mocht ook studeren, solliciteren, kinderen opvoeden of vrijwilligerswerk zijn.

Het basisinkomen kon ook met liberale argumenten worden verdedigd. Het JOVD-voorstel was geïnspireerd door de liberale filosoof John Rawls en de Chicago School-econoom Milton Friedman. Van Rawls kwam het idee dat sociale en economische ongelijkheden zodanig moeten worden ingericht, dat de minst gegoeden er per saldo toch het best mee af zijn. Zij horen het in een ongelijke kapitalistische samenleving beter te hebben dan in een egalitaire communistische samenleving. Van Friedman kwam het idee van negatieve inkomstenbelasting, namelijk dat mensen beneden een bepaald inkomensniveau geld uitgekeerd krijgen in plaats van belastingen moeten betalen. Deze negatieve belasting zou voor iedereen gelden en alle andere overheidshulp, die zich vaak slechts tot specifieke groepen richt, vervangen. Op deze manier zou het belastingstelsel ook een stuk eenvoudiger worden.

Helaas voor Swart en de zijnen reageerde de VVD negatief op het JOVD-plan. VVD-Kamerlid Robin Linschoten noemde het rondpompen van geld. De Teldersstichting, die zelf enkele jaren eerder had gepleit voor een 'biologisch minimuminkomen', was volgens Swart positiever.³³ Anderen wezen op de overgangsproblemen. Daar hield het JOVD-plan echter wel rekening mee. Als het nieuwe belastingstelsel zou worden ingevoerd dan moest er ruim tijd genomen

worden om er stapsgewijs naartoe te groeien.³⁴

Maar de politiek draaide in de jaren tachtig natuurlijk niet alleen om economie. Voor heftige emoties zorgde de kruisraketten-discussie. In reactie op de nucleaire dreiging van de Sovjet-Unie wilden de Verenigde Staten kruisraketten met kernwapens stationeren op West-Europese bodem, ook in Nederland. Hiertegen kwam veel protest van de linkse kerk, aangevoerd door het Interkerkelijk Vredesberaad ikv. Zij demonstreerde onder het moralistische motto: 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland'. De JOVD nam net als de VVD een rechts standpunt in en was voor plaatsing van de kruisraketten. Deze raketten waren namelijk puur ter afschrikking en ook een reactie op de plaatsing van Russische ss-20-raketten in de Oostbloklanden. De JOVD was voor tweezijdige ontwapening. Extreemlinkse activisten uit Amsterdam vonden dit standpunt natuurlijk ontzettend fout en op 4 juni 1984 bezetten 38 raddraaiers met geweld het Stikkerhuis, waar het JOVD-secretariaat was gevestigd. De 'vredesactivisten' mishandelden de 21-jarige secretaresse, gooiden alle papieren door elkaar en stalen spullen.³⁵

Vanwege de bezetting, maar vooral vanwege de hoge huur verkaste de JOVD een jaar later naar de Prins Hendrikkade 104 in Amsterdam. Van de marxisten was men echter nog niet af. In het nieuwe pand was ook een DDR-reisbureau gevestigd. Dit was een 'Stasihol' volgens Kelder: 'De mensen daar werkten voor de Oost-Duitse geheime dienst'.³⁶ Volgens Remarque viel het allemaal reuze mee en waren de medewerkers 'van die idealistische types'.³⁷ De JOVD Leiden had ook moeite met het nieuwe adres, maar om een andere reden. Men vergat namelijk steeds weer het postadres. De afdeling adresseerde haar brieven aan het hoofdbestuur daarom altijd als volgt: 'Algemeen Secretariaat JOVD, Hoerenbuurt, Amsterdam'. De brieven kwamen altijd aan.³⁸

Maar terug naar de Koude Oorlog. Het rechtse kruisraketten-standpunt had ook een belangrijk voordeel: veel jongeren waren het oneens met de linkse vredesbeweging en besloten in reactie daarop om JOVD-lid te worden. Volgens Eddy Habben Jansen heeft de kruisraketten-discussie de enorme ledengroei van de JOVD mede

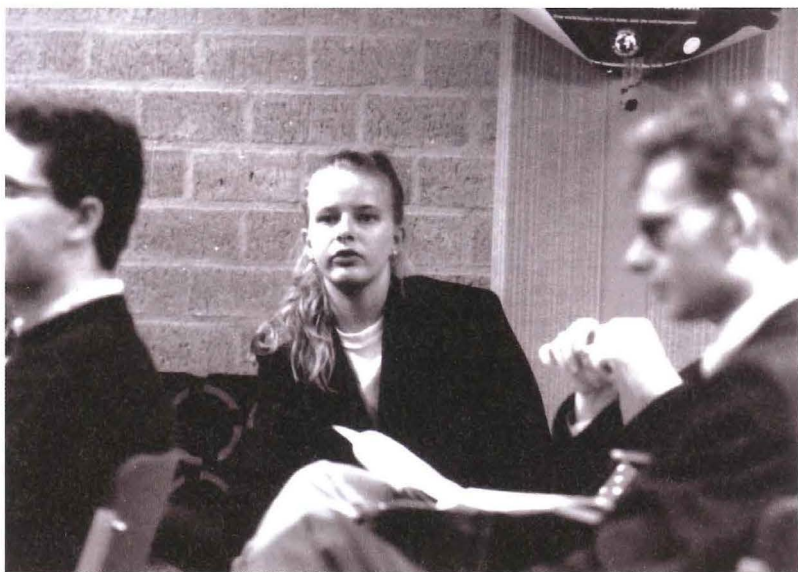
Het bestuur van de JOVD Den Haag in 1984. Mark Rutte is de tweede van links.

Julius Remarque (rechts) overhandigt de voorzittershamer aan Eric Balemans, 21 juni 1986.

Jort Kelder aan het werk voor de jovd.

Mabel Wisse Smit als jovd-lid.

Bas Bakker, Mark Rutte en Jan van Zanen voeren in een deux-chevaux campagne voor de JOVD, 1989.

Het hoofdbestuur van Mark Rutte in 1990.

Mark Rutte op het lustrumcongres van 5 en 6 maart 1994. Links achter hem (met vlinderstrik) JOVD-erelid en voormalig D66-politicus Erwin Nypels.

Karaoke-Mark in actie op het lustrumcongres van 1994.

Hoofdbestuur JOVD, maart 1997-juni 1997.

Het hoofdbestuur in actie tijdens het junicongres van 1997.

Bijzondere Algemene Vergadering met Mark Rutte als technisch voorzitter, 21 september 1997. Rechts zit landelijk voorzitter Ciska Scheidel.

Presentatie Paars Pamflet, 25 mei 1998. JOVD-voorzitter Ciska Scheidel wordt geïnterviewd. In het midden JS-voorzitter Omar Ramadan (met bril) en JD-voorzitter Boris van der Ham.

JOVD fris en fruitig

56 'onvolkomenheden', waarvan vijf ernstig. Dat zijn er twee meer dan in 2005. Ook bij het ministerie van Buitenlandse Zaken stuitte de

• De liberale jongerenorganisatie JOVD, die bij velen nog het imago heeft van een club met een hoog gehalte aan pareltinkjes en sigaren, krijgt nieuw elan. Voor het eerst in de geschiedenis heeft ze met voorzitter Sabine Koebrugge (inmiddels en vice-voorzitter) Mochteld

vrouwen een nieuwe en duidelijke koers varen. De politieke jongerenclub, van oudsher de kweekvijver voor VVD-coryfeeën als Mark Rutte en Ed Nijpels, telt momenteel 1800 leden. Met heldere standpunten als geen dubbele nationaliteit, kleinschaliger scholen en gefaseerde afschaffing

KOK WERKT AAN EU-GRONDWET

Van onze correspondent **BOECCERT** van de

De JOVD fris en fruitig, *De Telegraaf*, 18 mei 2007.

Gekheid op het gala ter gelegenheid van het twaalfde lustrum van de afdeling Groningen in april 2009.

De Facebookpagina Yair for president.

De jovv Rijnmond geniet van het mooie weer, het bier en de sigaren, 30 mei 2015.

mogelijk gemaakt.³⁹ Bij de Jonge Socialisten en de jongerenorganisaties van CPN, PPR en PSP was er geen ruimte voor discussie. Je was of tegen kruisraketten of je was fout. Geen nuance. Bij de JOVD was er wel ruimte voor andere meningen: internationaal secretaris Jules Maaten was tegen plaatsing en werd daarom uitgebreid geïnterviewd door *Hervormd Nederland*.⁴⁰ Bovendien gingen de liberale jongeren het gesprek met de 'vijand' niet uit de weg. In juli 1985 bezochten Maaten en enkele JOVD'ers namens de internationale liberale jeugdorganisatie IFRLY het Wereldjeugdfestival in Moskou. Remarque verdedigde deze reis op het congres van 22 juni: 'Juist dòòr met mensen van dit soort landen in contact te treden, is de JOVD in de gelegenheid daar wààr te nemen en daarop kritiek te uiten, indien de basisbeginselen van vrijheid en democratie hevig geschonden worden.'⁴¹ De JOVD was de enige politieke jongerenorganisatie in Nederland die banden had met de jongerenorganisatie van de communistische partij van de Sovjet-Unie. De ideologische verschillen waren ook voor de communistische jongeren niet zo zwaarwegend dat ze goede contacten met de 'vijand' in de weg stonden. In de zomer van 1989 was voorzitter Mark Rutte in Moskou toen het tweede kabinet-Lubbers viel over het reiskostenforfait.⁴²

Net als veel andere politieke jongerenorganisaties ging de JOVD begin jaren tachtig de strijd aan met het racisme. In 1982 was de Centruumpartij van Hans Janmaat in de Tweede Kamer gekomen, die vond dat Nederland 'overvol' was. Voor veel Nederlanders, vooral de progressief denkenden, was dit een schok. Andere culturen, rassen en religies werden als een verrijking van de samenleving beschouwd. Wie daar tegen was was fout, heel erg fout. Janmaat werd de paria van het parlement, geminacht en genegeerd.⁴³ De moord op Kerwin Duinmeijer, een 15-jarige Antilliaanse jongen die op 20 augustus 1983 werd doodgestoken door een blanke jongen van 16, was de tweede grote schok. De politiek en de media riepen moord en brand en vonden dat het racisme nu echt aangepakt moest worden. Er werden demonstraties gehouden en voorlichtingscampagnes onder jongeren georganiseerd. Ook de JOVD kwam met een grootscheepse campagne, waar zo veel mogelijk JOVD'ers bij betrokken moesten worden. Volgens het jaarverslag van 1984

ontplooide 90 procent van de afdelingen activiteiten op het gebied van racismebestrijding. Op 31 maart 1984 organiseerde de JOVD bovendien een groots opgezette themadag tegen racisme, die gepresenteerd werd door de bekende journalist Max van Weezel.⁴⁴

Helaas voor de JOVD en andere fatsoenlijke actievoerders was de campagne tegen racisme voor radicale activisten een excuus om hun eigen extreemlinkse agendapunten door te drammen. Het JOVD-hoofdbestuur participeerde een tijdje in een breed Amsterdams antiracismeoverleg, 'georganiseerd door onze communistische broeders en zusters'. Het trok zich echter uit dit overleg terug toen de zelfbenoemde antiracisten het kabinetsbeleid aanwezen als de primaire oorzaak van de opkomst van de Centruumpartij.⁴⁵ Voor extreemlinkse activisten was kapitalisme en racisme één pot nat, voor de JOVD niet.

Het risico dat de JOVD met racisme in verband werd gebracht was in de jaren tachtig verre van denkbeeldig. Toen Johan Smit van de JOVD Winschoten waarschuwde dat het Oud-Strijders Legioen probeerde JOVD-afdelingen in het noorden des lands voor zijn karretje te spannen doken de media hier direct op.⁴⁶ Het conservatieve OSL – dat fel anticomunistisch was, begrip had voor de apartheid in Zuid-Afrika en kritiek leverde op de multiculturele samenleving – had onder de progressieve goegemeente de naam racistisch te zijn. Het JOVD-hoofdbestuur hield het OSL daarom op grote afstand. Leden deden dat echter niet altijd. *De Waarheid*, het partijblad van de CPN, schreef in 1985 over een OSL-bijeenkomst over de Tweede Wereldoorlog waar een JOVD-afgevaardigde van in de twintig was gespot.⁴⁷ De CPN liep in de jaren tachtig niet meer aan de leiband van Moskou en was dankzij Elsbeth Etty en Ina Brouwer inmiddels feministisch geworden, maar aan ketterjacht deed men nog steeds. In Leeuwarden dreigde er ten slotte een rel te ontstaan toen de JOVD-afdeling van plan was om Joop Glimmerveen van de racistische Nederlandse Volks-Unie uit te nodigen voor een spreekbeurt. Vanwege de ophef werd de bijeenkomst uiteindelijk afgelast.⁴⁸

Een enthousiaste pleitbezorger van de JOVD-campagne tegen racisme was Eddy Habben Jansen, die in het JOVD-gedenkboek *De Jonge Liberalen* uit 1994 ook veel woorden aan het racistische gevaar

heeft gewijd. Zijn eigen rol blijft daarbij begrijpelijkerwijs buiten beschouwing. In 1990 stelde Habben Jansen een boycot van Hans Janmaat en racistische partijen voor, omdat deze hun mening zouden baseren op leugens en sentimenten, niet op argumenten. De leden van de JOVD-projectgroep Minderheden voelden echter wel wat voor een gesprek en verweten Habben Jansen zelf een racist te zijn, omdat hij geen behoefte had aan een discussie met andersdenkenden. Dit schoot Habben Jansen in het verkeerde keelgat: 'Excusez le mot, maar ik heb zelden zo'n zooitje politieke onbenullen bij elkaar gezien.'⁴⁹ Hoewel de JOVD naar buiten toe fel antiracistisch was, waren de meningen binnen de JOVD over de multiculturele samenleving verdeeld. De discussie hierover zou in de jaren negentig en daarna opnieuw opblaaien.

Op ethisch gebied bleef de JOVD principieel liberaal. De liberale jongeren maakten zich hard voor de legalisatie van euthanasie. Ze hadden daarom felle kritiek op Nijpels, die zich in 1986 had laten mangelen door het CDA, waardoor de euthanasie voorlopig nog officieel verboden bleef.⁵⁰ De behoefte aan een kabinet zonder CDA was bij de JOVD en het Des Indes-beraad onverminderd sterk, maar de ongelovigen geloofden niet dat het hier ooit nog een keer van zou komen. Dat zou echt een wonder zijn.⁵¹

Ten slotte maakte de JOVD zich sterk voor de vrijheid van meningsuiting. In de jaren zestig verdedigde de JOVD de volgens christenen blasfemische uitzending 'Beeldreligie' van de VARA en Hans Gruijters, in de jaren tachtig sprongen de liberale jongeren in de bres voor de omstreden schrijver Hugo Brandt Corstius die in 1985 door toedoen van het kabinet de P.C. Hooftprijs was geweigerd. Wederom had de VVD zich door het CDA laten mangelen. En wederom vond de JOVD dat de VVD haar liberale principes te grabbel had gegooid.⁵² Eén JOVD-afdeling was het echter wel met de VVD eens en liet een persverklaring uitgaan. Dit was uiteraard 't Gooi. De afdeling vond dat een schrijver die een minister had vergeleken met een nazimisdadiger en een joodse journaliste een neo-antisemiet had genoemd geen recht had op de P.C. Hooftprijs. Volgens 't Gooi had het kabinet een eigen verantwoordelijkheid en hoefde het voordrachten van de jury niet op te volgen. De JOVD-afdeling 't Gooi vond dat staatsprijzen voor

kunst en cultuur sowieso moesten worden afgeschaft, mede om dit soort dilemma's in de toekomst te voorkomen.⁵³

VICTIM OF PUBLICITY

De *Driemaster* was in de jaren zestig en zeventig getransformeerd in een intellectualistisch blad dat door een steeds groter deel van de vereniging niet meer werd gelezen. Met name de jongere leden vonden de *Driemaster* te ingewikkeld. In november 1982 besloot het hoofdbestuur daarom een nieuw blad op te richten, *LEF* (Liberté, Égalité, Fraternité, de vrijheid, gelijkheid en broederschap van de Franse Revolutie), dat speciaal voor het JOVD-kader bedoeld was. In de *Driemaster* stond het verenigingsnieuws, *LEF* was voor de artikelen met intellectuele diepgang. Den Ottelander werd hoofdredacteur van het nieuwe blad.⁵⁴

Met de *Driemaster* ging het niet goed. In 1986 stapten vlak achter elkaar twee hoofdredacteurs op. Er werd besloten dat de nieuwe hoofdredacteur niet meer door het hoofdbestuur zou worden benoemd maar door de algemene ledenvergadering moest worden aangewezen. Op deze manier zou namelijk de onafhankelijkheid van het blad beter gewaarborgd worden. Jort Kelder wilde heel graag hoofdredacteur worden, maar werd tegengewerkt door het hoofdbestuur. Kelder was namelijk lid van 't Gooi en had een grote mond, voor het hoofdbestuur twee goede redenen om de kandidatuur van Hans Deden te steunen. De verkiezing eindigde in een grote overwinning voor Deden, 324 tegen 157 stemmen, maar de nieuwe hoofdredacteur erkende de kwaliteiten van Kelder en maakte hem eindredacteur.⁵⁵ In de praktijk zou niet Deden maar Kelder het blad leiden.

Onder de feitelijke leiding van Kelder veranderde de *Driemaster* in een echt societyblad. Berucht waren Kelders fotoreportages, waarin hij andere JOVD'ers op de hak nam. Op het congres van 21 en 22 november 1987 in Deventer was het voltallige hoofdbestuur onder leiding van Annette Nijs afgetreden nadat de kersverse eerste vrouwelijke JOVD-voorzitter meteen na haar aantreden het vertrouwen in de rest van het bestuur had opgezegd vanwege meningsverschillen. Dankzij een driekoppige commissie, bestaande uit Julius Remarque, Herman Vermeer en Annette Nijs, keerde de helft van het bestuur

weer terug. Kelder concludeerde humoristisch: ‘Ze dronken een glas, deden een plas en alles bleef zoals het was.’ Hij noemde deze gang van zaken ‘a-net’. Achtergrond van het conflict in het hoofdbestuur waren de verstoorde persoonlijke verhoudingen. Nijs’ voorganger Eric Balemans en vier andere hoofdbestuursleden waren een half jaar eerder afgetreden toen Bernard Wastiaux tot vicevoorzitter politiek was verkozen. De welbespraakte Wastiaux was als voorman van de radicale linkervleugel in de JOVD bij een deel van de vereniging zeer omstreden. Hij en zijn medestanders moesten na de coup van Nijs het veld ruimen. Bij een foto van Wastiaux en Annette Nijs, de laatste gekleed in een vormeloze jurk die de modebewuste Kelder natuurlijk afschuwelijk vond, schreef de professionele plaaggeest: ‘Ofschoon “De Groene” Nijs kwalificeerde als “een jeugdherberg-moeke” kunnen wij u verzekeren dat zij Wastiaux in ieder geval niet heeft ingepakt – die nacht.’ Wastiaux was immers homoseksueel, een ‘linkse nicht’ schreef Kelder elders in zijn verslag.⁵⁶

Ook andere reportages zaten vol met snedige opmerkingen en sarcastische grappen. Over Ron Batten werd verteld dat dit hoofdbestuurslid in de Bijlmer woonde, over een knap jong meisje uit Ermelo schreef Kelder dat ze graag samen met jongens douchte en een ander knap meisje noemde hij een ‘victim of publicity’. Over haar stelde hij verder nog vast: ‘Feiten van deze “beaux yeux”: ZE IS LID. Rest is gossip.’ Uiteraard werden de twee meisjes met een lolly in de mond ook door Kelder op de foto vereeuwigd: ‘Twee dames likken zich de politiek in.’ Maar Kelder had ook zelfspot. Hij had een foto van zichzelf gemaakt, toen al had Kelder zijn beroemde bretels om, en hij omschreef zich als ‘het egoïstische, narcistische, racistische, pseudo-intellectuele, labiele monstertje – ’t manneke Kelder.’⁵⁷

De grappen en grollen van Kelder werden door lang niet iedereen gewaardeerd. Twee geëmancipeerde JOVD-dames schreven een boze brief waarin ze de *Driemaster* vergeleken met de *Privé*. Ze ergerden zich aan de roddelrubriek en de vulgaire opmerkingen over vrouwen. Ook Ron Batten had kritiek:

Naar verluidt vinden sommige HB-leden dat zij in de foto-reportage van het november-congres te hard zijn aangepakt. Inderdaad:

‘Blaas Klein’ is onnodig grievend; ‘vette big’ en ‘misselijkmakende middenstandsmentaliteit’ zijn ook erg grof – wél een mooie alliteratie, trouwens, dat laatste.⁵⁸

Kelder stopte eind 1989 met de JOVD. De fotoreportages werden daarna een stuk braver. Kelder nam afscheid met weer met een foto van zichzelf, nu een waarop hij een JOVD-dame vol op haar mond zoende: ‘Jort Kelder wilde weten wat Annelies Meybaum die avond gegeten had.’⁵⁹

Behalve fotoreportages maakte Kelder ook interviews. Het beroemdste en tevens beruchtste interview was dat met Jos van Rey, waar in de inleiding van dit hoofdstuk al kort iets over is verteld. VVD-Kamerlid Van Rey was een backbencher uit Limburg die iets te gezellig met Kelder kletste en dingen zei die hem politiek erg in de problemen brachten. Zo vertelde hij dat Kamerleden wat hem betreft gerust naar de hoeren konden gaan, dat hij samen met Ed Nijpels graag naar ‘lekkere wijven’ keek en ten slotte deed Van Rey ook een boekje open over zijn roekeloze rijgedrag: ‘En ik kom er eerlijk voor uit: ik rijd geregeld 160 km/uur.’ Het Kamerlid tekende hierbij wel aan dat hij niet had meegestemd toen het parlement stemde over het maximum van 120 km/uur. Dit vond hij hypocriet, want hij zou zich er toch niet aan houden.⁶⁰ De kranten schreven uiteraard uitgebreid over de affaire Van Rey. De backbencher keerde na de verkiezingen niet in de Tweede Kamer terug. Voor Kelder waren de gevolgen prettiger: hij kreeg een stage aangeboden bij het zakenblad *Quote*.⁶¹

Van december 1987 tot juni 1989 was Kelder als secretaris PR lid van het hoofdbestuur. Deze functie was in 1983 ingesteld om de PR van de JOVD professioneler te regelen. De secretaris PR zorgde voor de persberichten en onderhield samen met de voorzitter de contacten met de media. Kelder was een beetje buitenstaander en werd in de notulen ‘gast’ genoemd. Als hoofdbestuurslid zorgde Kelder uiteraard weer voor een rel, deze keer toen hij tegenover de pers het monarchiestandpunt van de JOVD moest uitleggen. De VVD was in 1988 met het rapport ‘Liberaal Bestek’ gekomen. Kelder had de drukproef van dit rapport gezien en wilde namens de JOVD een tegenrapport schrijven. Dit heette ‘Liberaal in kort bestek’. Om te

treiteren deelde de JOVD tijdens de presentatie van het vvd-rapport in Nieuwspoort haar eigen rapport uit.⁶² Het was echter Kelders toelichting op dit rapport aan de pers die de vvd in de problemen bracht. Kelder legde uit dat de JOVD de monarchie 'vooralsnog aanvaardbaar' achtte, omdat 'de koningin voor het Nederlandse volk een symbolische en bindende functie heeft. Die moeten we behouden zolang de mensen dat willen.' Maar 'zodra die functie ook overbodig wordt, kan de monarchie wat ons betreft onmiddellijk worden afgeschaft.' Een rel was geboren. Het Christen Democratisch Jongeren Appèl vond bij monde van zijn voorzitter Ad Koppejan, het latere Tweede Kamerlid, dat de JOVD 'goedkoop publiciteit maakte'.⁶³ *De Telegraaf*, de ochtendkrant voor vorstenhuis en vaderland, was in alle staten en kwam met de krantenkop 'vvd-jongeren willen af van de monarchie'.⁶⁴ Hoewel er in deze kop twee aperte fouten stonden – JOVD'ers waren geen vvd-jongeren en ze zeiden dat ze de monarchie 'vooralsnog aanvaardbaar' vonden – regende het bij de vvd telefoontjes van boze partijleden die in reactie op het artikel in *De Telegraaf* hun lidmaatschap wilden opzeggen. De vvd kon Kelder inmiddels wel achter het behang plakken. Ons labiele monstertje stemde in de jaren tachtig dan ook d'66, hoewel hij nooit lid van deze partij of een andere partij zou worden. Liberalisme betekende en betekent voor Kelder voor alles onafhankelijkheid.⁶⁵

EEN PIANIST IN DE POLITIEK

De in Den Haag geboren en getogen Mark Rutte groeide op in een nominaal protestants gezin, een beetje religieus maar absoluut niet streng. Hij was een nakomertje uit een gezin van zes kinderen en had relatief veel vrijheid. Rutte kon goed pianospelen en ambieerde een carrière als concertpianist. Omdat hij als pianospeler een talent maar geen toptalent was, besloot Rutte uiteindelijk om geschiedenis te gaan studeren in Leiden. Dit deed hij ook omdat de politiek hem enorm boeide. *Alleen voor de politiek* is dan ook de titel van het journalistieke boek dat in 2010 over hem verscheen, vlak nadat Rutte minister-president was geworden.⁶⁶

Begin jaren tachtig, toen hij 16 was, werd Mark Rutte lid van de

JOVD. Hij vond vvd-leider Hans Wiegel goed en zijn opvolger Ed Nijpels ook. Zijn keuze voor de JOVD was geen bewuste keuze voor het liberalisme als ideologie: 'Pas nadat ik lid werd van de JOVD werd ik het inhoudelijk ook met het liberalisme eens. Als 16-jarige was ik mij daar aanvankelijk nog niet zo van bewust. Ik wilde eerst bij een leuke politieke jongerenorganisatie.' Rutte werd ook vrij snel vvd-lid, hij denkt dat dat rond 1983 was. Mark Rutte was eerst penningmeester en toen secretaris van de JOVD-afdeling in Den Haag, toen werd hij lid van het regiobestuur District West, eerst als secretaris, toen als vicevoorzitter organisatie en toen als voorzitter. Dat laatste bleef hij tot 1987.⁶⁷

In de JOVD-lustrumbundel *35 jong & liberaal* uit 1984 staat het jonge Haagse bestuurslid samen met vier andere bestuursleden – Paul Jahn, Arnoud Wiegel, Brenda Wiegel en Maarten Vriens – op de foto. Deze foto was gemaakt op 15 december 1983, de dag dat het nieuwe afdelingsbestuur aantrad.⁶⁸

De eerste keer dat we Mark Rutte in het JOVD-archief tegenkomen is in 1984. In de bladen van het Sijthoffpersconcern, dat waren onder andere de *Haagsche Courant* en *Het Binnenhof*, was een polemiek ontstaan tussen de JOVD en de pas opgerichte Jonge Democraten. JOVD-lid Freek Dekker had in een ingezonden brief beweerd dat de media een duidelijk verschil moesten maken tussen de JOVD (de onafhankelijke liberale jongerenorganisatie) en de vvd-jongeren (die van de vvd afhankelijk wilden zijn).⁶⁹ Paul Hulst, de eerste landelijk voorzitter van de Jonge Democraten, beschouwde dit opiniestukje als een uitgelezen kans om het bestaansrecht van zijn nieuwe club te promoten. Dat deed hij echter vooral door zich af te zetten tegen de JOVD. De onafhankelijkheid van de JOVD was volgens Hulst maar schijn, want ze was afhankelijk van de vvd vanwege de subsidie. De vvd zou de JOVD bovendien dwingen tot een fusie met de vvd-jongeren. Als de JOVD echt onafhankelijk wilde zijn moest ze geen subsidie accepteren, vond Hulst, maar dan zouden 'elitaire congressen in (onder meer) het Hilton in Rotterdam' tot het verleden behoren.⁷⁰ Het stukje droop dus van rancune. Mark Rutte raapte de handschoen op die Hulst naar de JOVD had toegeworpen. Volgens Rutte zoog de JD-voorzit-

ter maar wat uit zijn duim. De JOVD was onafhankelijk en zou niet met de VVD-jongeren fuseren, behalve als er water bij de wijn zou worden gedaan. Rutte vond het bestaan van de VVD-jongeren onwenselijk, omdat er eigenlijk maar één liberale jongerenorganisatie hoorde te zijn.⁷¹ Impliciet leverde Rutte dus ook kritiek op het bestaansrecht van de pas opgerichte Jonge Democraten, hoewel hij dat niet met zo veel woorden zei. De polemiek ontsnapte niet aan de aandacht van het JOVD-hoofdbestuur. De secretaris politieke campagnes en public relations adviseerde echter niet verder op de beschuldigingen van Hulst in te gaan. Wel nam het hoofdbestuur contact op met D'66-vriend Erwin Nypels, die de Jonge Democraten een beetje tot bedaren moest brengen.⁷²

De polemiek met de JD-voorzitter zorgde er mede voor dat Rutte opviel bij het hoofdbestuur. Rutte werd in 1985 gevraagd voor de functie van secretaris van de VVD-JOVD-commissie. Deze commissie was in het leven geroepen om conflicten tussen de JOVD en de VVD in de toekomst te voorkomen en zou ook het politieke scholingswerk moeten bevorderen.⁷³ Oud-JOVD-voorzitter Huub Jacobse was voorzitter van de commissie en tot haar leden behoorden onder anderen Marco Swart en VVD-voorzitter Leendert Ginjaar. Rutte leerde in deze commissie hoe conflicten moesten worden opgelost en werd bekend bij het VVD-bestuur, twee zaken die van belang waren voor zijn verdere carrière. Daarnaast kreeg hij inzicht in hoe politieke spelletjes soms werden gespeeld. In 1989, Rutte was inmiddels voorzitter van de JOVD, reflecteerde hij hier kritisch op terug. In een brief, gericht aan Ada den Ottelander, Marco Swart, Julius Remarque, Jan van Zanen, Herman Vermeer en Jules Maaten, leverde Rutte – voor zijn doen – felle kritiek op het eventueel toekennen van het erelidmaatschap aan Ed Nijpels en Frank de Grave. Beide oud-voorzitters hadden volgens Rutte in 1982-1983 geen vinger naar de JOVD uitgestoken, toen het conflict over de VVD-jongeren speelde. Swart had zich belangeloos ingezet voor de JOVD, vijanden gemaakt en was daarom in 1986 niet in de Tweede Kamer verkozen. Het zou onrechtvaardig zijn als Nijpels en De Grave, die de JOVD in deze moeilijke tijd hadden tegengewerkt, nu beloond zouden worden met een erelidmaatschap.⁷⁴ Als pianospeler hield Rutte van harmo-

nie, maar heel soms, en alleen als hij het gevoel had dat het echt moest, kon hij ook een harde toon aanslaan. Zijn brief bleef intern. Naar buiten toe bleef Mark die superaardige, supersociale jongen, wat hij natuurlijk bijna altijd ook was.

TUSSENBALANS

In de jaren tachtig beleefde de JOVD haar hoogtepunt. Ze had meer leden dan elke andere politieke jongerenorganisatie en kwam bovendien met enkele nieuwe, frisse ideeën. De JOVD was ook kritisch en durfde controversiële standpunten in te nemen. Daarin onderscheidden de jonge liberalen zich van christelijke politieke jongerenorganisaties, zoals het CDJA. Het hoogoplopende conflict met de afdeling 't Gooi werd begin jaren tachtig opgelost en ook het conflict over de VVD-jongeren werd voor de JOVD tot een goed einde gebracht, zij het dat Marco Swart mede hierdoor zijn kansen verloor om in 1986 in de Tweede Kamer te komen. Na de voor de VVD slecht verlopen Tweede Kamerverkiezingen van 1986 liep het ledenaantal van de JOVD wat terug, maar dankzij de fotoreportages van Jort Kelder bleef er leven in de brouwerij. Voorzitters en zelfs hele besturen die aftraden konden hier niets aan veranderen.

In tegenstelling tot zijn latere goede vriend Jort Kelder was Mark Rutte als beginnend JOVD'er erg serieus. Zijn doel was niet om ruzies uit te lokken maar om ze op te lossen. Rutte viel op en zou in 1988 voorzitter van de JOVD worden, de eerste voorzitter sinds tijden van buiten het hoofdbestuur. Hij werd bovendien de eerste voorzitter sinds Frank de Grave die weer hartstochtelijk zou pleiten voor een coalitie zonder de christendemocraten.

De jaren negentig zouden de jaren van Paars worden, het door de JOVD zo vurig gewenste kabinet. Toch kwamen de liberale jongeren in deze tijd ook voor nieuwe politieke uitdagingen te staan. En er was opnieuw gedoe in 't Gooi.

- 51 'Mooie vrouwen hielden Ed Nijpels aan het bewind', *Privé*, 6 mei 1989.
- 52 *JOVD 35 jaar jong & liberaal*, 32-33.
- 53 Rede van de landelijk voorzitter der JOVD ter gelegenheid van het zesde lustrum van de JOVD. Achief JOVD, nr. 30.
- 54 'Oei, D66-jeugd dreigt over Vaticaan', *NRC Handelsblad*, 12 februari 1996.

4 • DE JOVD IN DE JAREN TACHTIG – DISCOLIBERALISME

- 1 Interview met Jort Kelder, 25 april 2015.
- 2 Geke van der Wal, 'Julius Remarque, de aanvoerder der jonge liberalen: "Je gaat niet zo gauw voor rechtse idealen de straat op"', *De Groene Amsterdammer*, 13 november 1985
- 3 Leonard Ornstein, 'Keurig liberaal uitje', *Het Parool*, 12 mei 1986.
- 4 'Jonge liberalen getraceerd op Centerfold en "Edje"', *de Volkskrant*, 12 mei 1986.
- 5 L. Koeneman, P. Lucardie en I. Noomen, 'Kroniek 1986. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1986', in: R.A. Koole (red.), *Jaarboek 1986 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (Groningen 1987), 15-61, aldaar 55.
- 6 'vvd heeft zich vastgeketend aan kabinetsbeleid', *Het Binnenhof*, 16 mei 1986.
- 7 Jaarverslag 1983. Jaarverslagen secretaris HB. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 8 Köbben en Sanderse, Politieke Jongerenorganisaties in Nederland.
- 9 'Explosieve groei aantal leden. Tienduizendste SGP-jongere ingeschreven', *Fries Dagblad*, 20 oktober 1990.
- 10 *Lustrumboek Jongerenorganisatie Vrijheid en Democratie afdeling Groningen. Uitgegeven ter gelegenheid van het veertig jarig bestaan van deze bloeiende afdeling* (Groningen 1989), 14. DNPP. Brochures vvd, 1989 6.
- 11 'OSL-voorzitter P. Ego bij JOVD: "We zijn bewust rechts en conservatief"', *Stad Nijkerk*, 10 november 1986; 'JOVD Nijkerk viert eerste lustrum', *Stad Nijkerk*, 1 juni 1987; 'Meindert Leerling voor JOVD: "Wereld koerst af op ongekende ramp"', *Stad Nijkerk*, 18 mei 1987; 'Nijkerkse en Barneveldse JOVD gaan samen verder', *Barneveldse Krant*, 29 januari 1990. Archief JOVD, nrs. 284, 285, 530.
- 12 'Fred v.d. Spek (PSP) sprak voor JOVD', *Kamper Nieuwsblad*, 14 april 1984. Archief JOVD, nr. 277.
- 13 Interview met Ada den Ottelander en Marco Swart, 28 juni 2015
- 14 Interview met Frank de Grave, 8 juni 2015.
- 15 Interview met Jan van Gilse, 17 juni 2015.
- 16 Notulen hoofdbestuur, 8 januari 1977, 28 februari 1977. Archief JOVD, nr. 5.
- 17 Notulen hoofdbestuur, 16 april 1978. Archief JOVD, nr. 6.

- 18 Notulen algemene ledenvergadering, 11 en 12 november 1978. Archief JOVD, nr. 35.
- 19 Liliana Langhout aan hoofdbestuur JOVD, 25 januari 1980. Archief JOVD, nr. 184.
- 20 Interview met Frank de Grave, 8 juni 2015.
- 21 Notulen Buitengewone Algemene Ledenvergadering, 9 februari 1980. Archief JOVD, nr. 56.
- 22 Habben Jansen, *De jonge liberalen*, 74-75.
- 23 Rapportage JA '83 uit de provincie Utrecht. Persoonlijk archief Ada den Ottelander.
- 24 Interview met Julius Remarque, 25 mei 2015.
- 25 “Wij zijn een politieke proeffabriek”, zegt voorzitter H.H. Jacobse. JOVD bestaat tien jaar, *Algemeen Handelsblad*, 27 februari 1959.
- 26 Hans Verbeek, Silvio Ferrero, Reportage, Manifesto, februari 1984. Archief JOVD, nr. 277.
- 27 Interview met Ada den Ottelander en Marco Swart, 28 juni 2015.
- 28 ‘Jongerenafdeling vvd-Katwijk opgericht’, *Katwijkse Weekblad*, 19 april 1984. JOVD archief, nr. 277.
- 29 Interview met Ada den Ottelander en Marco Swart, 28 juni 2015.
- 30 Interview met Erwin Nypels, 22 mei 2015.
- 31 Notulen Dagelijks Bestuur, 14 februari 1984. Archief JOVD, nr. 2.
- 32 Resolutie Sociale Zekerheid. Jaarverslag 1982. Archief JOVD, nr. 22.
- 33 H.F. Heijmans e.a., *Grenzen aan de sociale zekerheid*. Uitgave prof. mr. B.M. Teldersstichting. Geschrift 52 (’s-Gravenhage 1984).
- 34 Interview met Ada den Ottelander en Marco Swart, 28 juni 2015.
- 35 Jaarverslag JOVD 1984. Jaarverslagen secretaris HB. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 36 Interview met Jort Kelder, 25 april 2015.
- 37 Interview met Julius Remarque, 25 mei 2015.
- 38 Interview met Jan van Gilsse, 17 juni 2015.
- 39 Habben Jansen, *De jonge liberalen* 81.
- 40 ‘Jules Maaten van de JOVD. Een vvd’er die zich tegen de kruisraketten verzet’, *Hervormd Nederland*, 26 mei 1984. Archief JOVD, nr. 277.
- 41 Toespraak landelijk voorzitter Julius Remarque, 22 juni 1985. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 42 Interview met Mark Rutte, 6 juli 2015.
- 43 Peter Bootsma en Carla Hoetink, *Over lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer* (Amsterdam 2006), 153-164.
- 44 Jaarverslag 1984. Jaarverslagen secretaris HB. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.

- 45 Toespraak Herman Vermeer, november 1983. Voorzitters redes 1985-2008. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 46 Johan Smit, brief voor de afdelingen, 6 mei 1984. Archief JOVD, nr. 2.
- 47 Pieter van Lierop, 'Denken over fascisme', *De Waarheid*, 8 maart 1985.
- 48 Kerst Huisman, 'Strijd tegen vooroordeel en racisme is nog niet voorbij', *Leeuwarder Courant*, 8 april 1987.
- 49 Inbreng Eddy Habben Jansen, politiek secretaris, t.b.v. HB-vergadering d.d. 30 september 1990. Archief JOVD, nr. 310.
- 50 Toespraak landelijk voorzitter Eric Balemans, 15 november 1986. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 51 Interview met Julius Remarque, 25 mei 2015.
- 52 'Pleidooi JOVD voor toekennen PC Hoofdprijs. Brief naar vvd-Kamerleden', *De Gelderlander*, 25 februari 1985. Archief JOVD, nr. 279.
- 53 'Tegenstelling in JOVD over P.C. Hoofdprijs', *Gooi en Eemlander*, 4 maart 1985. Archief JOVD, nr. 279.
- 54 Habben Jansen, *De jonge liberalen*, 76.
- 55 Ibidem, 90.
- 56 Jort Kelder, 'Circuit', *Driemaster*, februari 1988.
- 57 Idem, Wandelgang Amersfoort, *Driemaster*, april 1989.
- 58 Ron Batten, inbreng 15-01-1989. JOVD-archief, nr. 304.
- 59 Jort Kelder, 'Circuit', *Driemaster*, nr. 5/6 1989.
- 60 Jort Kelder en Jeroen Princes, Backbanchers. Interview met Jos van Rey', *Driemaster*, april 1989.
- 61 Theodor Holman, 'Een lastige dandy', *Het Parool*, 12 mei 1998. Overigens zou Jos van Rey van 1991 tot 1998 weer zitting nemen in de Tweede Kamer. Op 2 april 2015 werd Van Rey als gevolg van een corruptieschandaal in Roermond als lid van de vvd geroyeerd.
- 62 Interview met Jort Kelder, 25 april 2015.
- 63 'CDJA: mening van JOVD monarchie 'weinig zinvol'', *Amersfoortse Courant*, 28 mei 1988.
- 64 'vvd-jongeren willen af van de monarchie', *De Telegraaf*, 26 mei 1988.
- 65 Interview met Jort Kelder, 25 april 2015.
- 66 Martijn van der Kooij en Dirk van Harten, *Mark Rutte. Alleen voor de politiek* (Arnhem 2010), 32-33.
- 67 Interview met Mark Rutte, 6 juli 2015.
- 68 'Haagse JOVD op de bres voor 'de politiek'', in: *35 jaar jong & liberaal*, 104.
- 69 Freek Dekker, 'JOVD', *Haagsche Courant*, 25 april 1984. Archief JOVD, nr. 277.
- 70 Paul Hulst, 'JOVD', *Haagsche Courant*, 7 mei 1984. Archief JOVD, nr. 277.
- 71 Mark Rutte, 'JOVD', *Haagsche Courant*, 16 mei 1984. Archief JOVD, nr. 277.

- 72 Inbreng secretaris politieke campagnes en public relations voor HB-vergadering 3-6-1984. Archief JOVD, nr. 9.
- 73 Notulen Dagelijks Bestuur, 13 maart 1985. Archief JOVD, nr. 3.
- 74 Mark Rutte aan Ada den Ottelander, Marco Swart, Julius Remarque, Jan van Zanen, Herman Vermeer en Jules Maaten, 2 januari 1989. Archief JOVD, nr. 304.

5 • DE JOVD IN DE JAREN NEGENTIG – MIKKEN OP HET MIDDEN

- 1 Van der Kooij en Van Harten, *Mark Rutte*, 36.
- 2 Interview met Koen Petersen, 7 juni 2015.
- 3 HB Inbreng Politiek Secretaris Mark Aalders, 20 maart 1990. Archief JOVD, nr. 308.
- 4 Interview met Koen Petersen, 7 juni 2015.
- 5 Interview met Eddy Habben Jansen, 6 juli 2015.
- 6 'JOVD kiest Rutte als nieuwe voorzitter', *Binnenhof*, 21 november 1988.
- 7 Zie vooral: J.W. de Beus, J.A.A. van Doorn en Percy B. Lehning, *De ideologische driehoek. Nederlandse politiek in historisch perspectief* (Meppel 1989).
- 8 Rede JOVD-voorzitter Mark Rutte, t.g.v. het lustrumcongres van de JOVD, 24-25 juni 1989 te Veldhoven. Redes Mark Rutte. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 9 Guikje Roethof en René Zwaap, 'Wordt 1989 het oogstjaar van de anti-christ?', *De Groene Amsterdammer*, 24 mei 1989.
- 10 Te Velde, 'De partij van Oud en Wiegel', 46.
- 11 Interview met Mark Rutte, 6 juli 2015.
- 12 'JOVD verklaart oorlog aan CDA-samenleving', *Haagse Courant*, 11 december 1989.
- 13 Jan Vriend, 'Jeugdig liberalisme in een theehuis', *Dagblad West-Friesland*, 20 oktober 1990.
- 14 Stevo Akkerman, "De dood is in de pot". Prof. Oerlemans en de parlementaire democratie', *Binnenhof*, 30 maart 1990; Jaarverslag 1991. Jaarverslagen secretaris HB. Archief JOVD, aanvulling 2015. Nog niet genummerd.
- 15 Inbreng voorzitter HB-vergadering JOVD 9 december 1989. Archief JOVD, nr. 307.
- 16 Interview met Mark Rutte, 6 juli 2015.
- 17 'Jonge Democraten tegen samengaan vvd en D66', *Algemeen Dagblad*, 8 december 1989.
- 18 Mark Rutte, 'Tussen droom en daad. Samenwerking hoeft identiteit niet aan te tasten', *Demo*, mei 1990.
- 19 Adrie van der Luijt, 'Roel van der Poort: "Misschien is D66 wel een correctie op de Franse Revolutie"', *Demo*, mei 1990.